

het Clavecimbel

Jaargang 31 – 2024, I voorjaar

Stichting Clavecimbel Genootschap Nederland

Inhoud

Van de Voorzitter, Marion Boshuizen	3
Gedicht – De stilte van de wereld voor Bach, Lars Gustafsson	3
Bij de Muziekbijlage – Meesterlijke miniaturen, Van Byrd tot Bartók, Pieter Dirksen	4
In memoriam – Cees Bom (1938 – 2023), Carolien Eijkelboom	9
CD-bespreking – William Byrd, My Ladye Nevells Booke, Paul Weeren	10
Studiedag William Byrd – Een eigenzinnige Engelsman op de lessenaar, Lian Wintermans	12
Klavecimbelonderwijs in Nederland – Gesprek met Ton Koopman en Tini Mathot, Truus Pinkster	16
Studiedag Klavecimbelonderhoud – Werkplaats Klop Garderen, zaterdag 13 april 2024, Truus Pinkster	18
Klavecimbelrecitals in het Festival Oude Muziek 2024	21
Interview met Marieke Spaans – “Klavecínisten, jullie mogen best eens een beetje moediger zijn”, Truus Pinkster	22
Advertenties	24

Muziekbijlage

Meesterlijke miniaturen, Van Byrd tot Bartók, Jubileumbijlage 30 jaar SCGN, 1994 – 2024

Colofon

‘het Clavecimbel’ is het tijdschrift voor vrienden van de Stichting Clavecimbel Genootschap Nederland (SCGN). De Stichting is opgericht in 1993 en heeft als doel het bevorderen van de groei en bloei van het klavecimbelleven in Nederland en eventueel daarbuiten. ‘het Clavecimbel’ verschijnt twee keer per jaar, in het voor- en het najaar. Nadere informatie vindt u op scgn.org.

U ontvangt ‘het Clavecimbel’ door vriend te worden van de SCGN, dat kan via de website of door de jaarlijkse bijdrage van minimaal € 25 over te maken op gironummer NL66 INGB 0000 3253 34 ten name van SCGN, Lelystad. Let daarbij wel op het vermelden van uw adres.

Advertentietarieven: € 50 per 1/4 pagina; € 75 per 1/2 pagina; € 100 per hele pagina.

Redactie

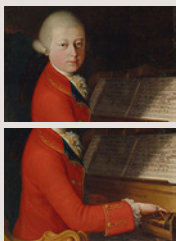
Marion Boshuizen, Pieter Dirksen, Peter Muhari, Truus Pinkster (eindredactie), Vaughan Schlepp, Paul Weeren (cd-recensies), Lian Wintermans, Luuk Stalenhoef (vormgeving).
Redactieadres: T. Pinkster, Meedenerweg 5, 9892 TB Feerwerd, t.pinkster@xs4all.nl

Bestuur

Marion Boshuizen (voorzitter) – Lelystad, Ruud Pilon (secretaris) – Boeier 04–30, 8242 CK Lelystad, ruudpilon@gmail.com, Pieter Kuipers (penningmeester) – Nederhorst den Berg, Kathryn Cok – Rijswijk, Pieter Dirksen – Culemborg, Vaughan Schlepp – Amsterdam.

Comité van aanbeveling

Bob van Asperen en Ton Koopman.

Illustraties op de omslag

Details van *Portret van Wolfgang Amadeus Mozart*, Saverio dalla Rosa (1741-1821), Verona, januari 1770 (privébezit).

Van de Voorzitter

Zo, hier is het dan, het iets verlate voorjaarsnummer. Maar wel een heel interessant nummer, met interviews met Ton Koopman en Marieke Spaans, over hoe het begon met het klavecimbelgenootschap, hoe het nu is en hoe het nu verder zou kunnen gaan. En een dikke bijlage met muziek die de titel “Meesterlijke miniaturen” heeft meegekregen. Muziek van Byrd tot Bartók. Met veel dank aan de samenstellers ervan: Vaughan Schlepp en Pieter Dirksen.

De studiedag bij Klop is ondertussen ook voorbij en het was een groot succes. Maar er was nog iets succesvols aan deze actie, namelijk de digitale nieuwsbrief. We hebben de nieuwsbrief alleen nog per post verzonden aan leden waarvan wij geen e-mailadres bezitten. En gevraagd of zij die door zouden kunnen geven omdat we – naast het tijdschrift, dat natuurlijk wel gewoon twee keer per jaar gedrukt en wel op de deurmat valt – meer zullen gaan doen op kortere termijn. En die evenementen komen dan per digitale nieuwsbrief. Dus, heb je nog geen e-mailadres doorgegeven

en wil je wel graag de nieuwsbrieven ontvangen, mail dan even naar de secretaris, Ruud Pilon. Zijn e-mailadres is ruudpilon@gmail.com

Er zijn namelijk wel leuke dingen in het verschiet. Ons bestuurslid Peter Muhari zal in september een “koek en klavecimbeldag” organiseren. Meer hierover later in een nieuwsbrief.

En dan het jubileumweekend. In het vorige voorwoord stond 12 en 13 oktober genoemd. Inmiddels is gebleken dat deze data niet zo geschikt waren en nu zijn we uitgekomen op 6 en 7 december. Wel blijft het thema Scarlatti overeind, een componist die waanzinnig veel voor ons mooie instrument heeft geschreven en wiens muziek ook een brug slaat naar pianisten.

Zoals altijd wil ik besluiten met een gedicht over muziek en deze keer koos ik voor het beroemde gedicht van Lars Gustafsson, in een vertaling van Bernlef.

Marion Boshuizen

De stilte van de wereld voor Bach

Er moet een wereld bestaan hebben voor
de Triosonate in D, een wereld voor de partita in A mineur,
maar hoe zag die wereld eruit?
Een Europa van grote lege vertrekken zonder weerklink,
overal onwetende instrumenten
waar Musikalisches Opfer en Das Wohltemperierte Klavier
nooit over een claviatuur waren gegaan.
Eenzaam gelegen kerken
waar de sopaanstem uit de Johannes Passion
zich nimmer in hulpeloze liefde slingerde
rond de mildere windingen van de fluit,
weidse zachtmoedige landschappen
waar alleen oude houthakkers met hun bijlen te horen zijn
het gezonde geluid van sterke honden in de winter
en – als een slingerklok – schaatsen klauwend in glansijs;
zwaluwen zwermend in de zomerlucht
schelp waar het kind aan luistert
en nergens Bach, nergens Bach
schaatsstilte van de wereld voor Bach.

Lars Gustafsson

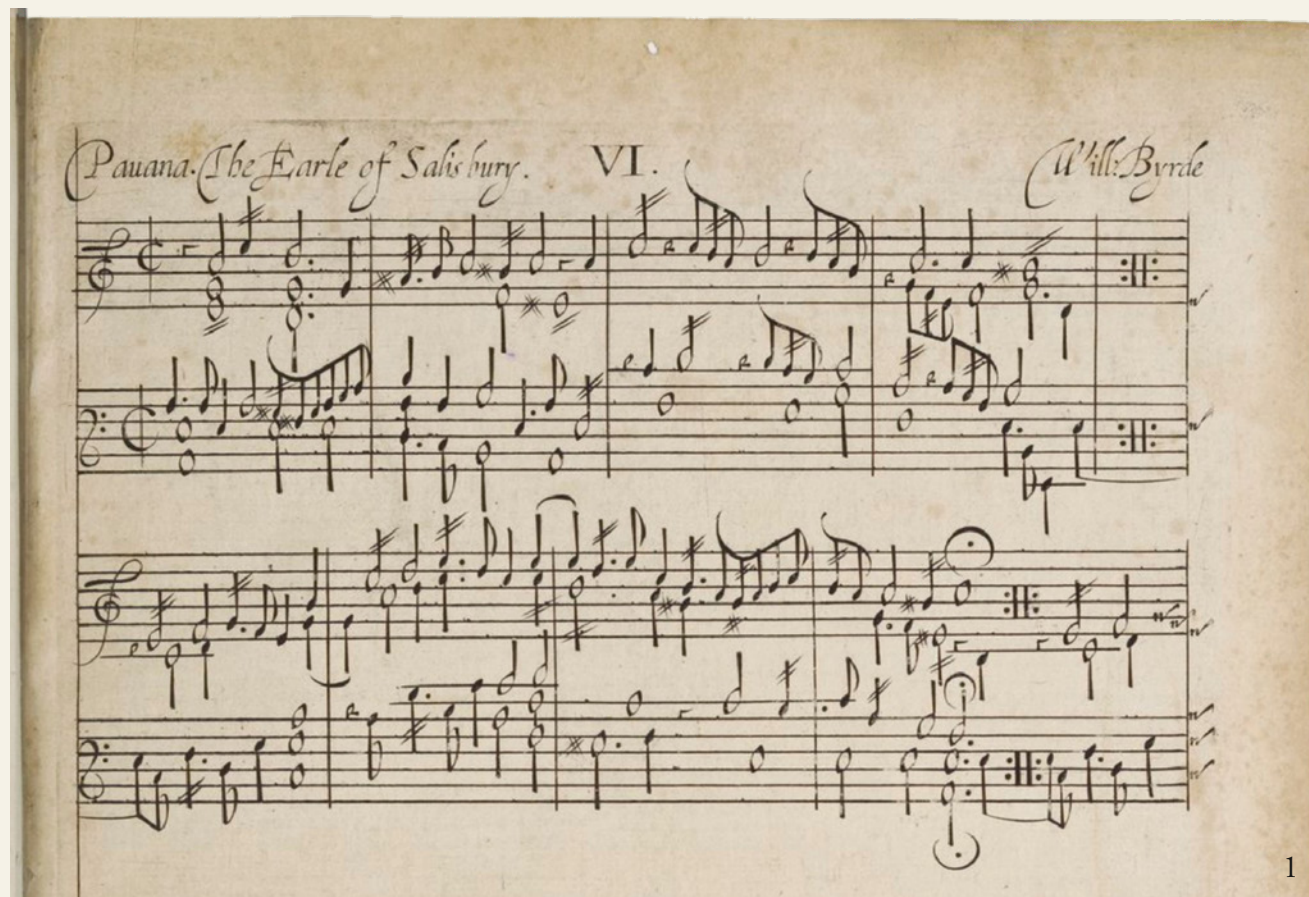
Meesterlijke miniaturen

Van Byrd tot Bartók

De miniatuur is een heel globale aanduiding die gebruikt wordt bij epigram-achtige instrumentale stukken, meestal voor een toetsinstrument. Het wordt vooral geassocieerd met de negentiende en twintigste eeuw (denk bijvoorbeeld aan de préludes van Chopin en Scriabin), maar ook in eerdere tijdperken komen we dit fenomeen tegen. In de klavecimbelliteratuur vinden we een bijzondere aandacht voor de miniatuur met name tijdens het begin daarvan, te weten de onvolprezen Virginalistentraditie, zoals de nrs. 1-5 laten zien. Ik heb voor deze anthologie naast een relatief beperkte lengte vooral ook gelet op de muzikale kwaliteit. Veel speelplezier gewenst met deze prachtige stukjes!

1. Byrd – Pavana. The Earle of Salisbury

William Byrd (1540 – 1623) was niet alleen de nestor van de Engelse virginalistentraditie, en tevens de meest productieve componist van deze groep, maar ook de eerste grootheid van het klavecimbelrepertoire als geheel. Hij nam van dit genre afscheid met een aantal speciaal voor de verzameldruk *Parthenia* (eind 1612 – begin 1613) geschreven stukken. Hierin demonstreert Byrd de extremen van zijn kunst: enerzijds in uitgebreide, uitbundige vorm zoals in de virtuoze Mary Brownlow Galliard, anderzijds in ingetogen, korte dansen, zoals in deze tot een uiterste minimum gereduceerde Pavane, geschreven op de dood van Robert Cecil, First Earl of Salisbury, die eerder in het jaar 1612 was overleden (afbeelding 1).

Niet alleen zijn er maar twee in plaats van de gebruikelijke drie secties, ook zijn de gebruikelijke rijk-gefigureerde herhalingen hier weggelaten en vervangen door herhalingstekens. Ieder detail telt in deze uitgelezen miniatuur!

De versieringen in nr. 1-6 zijn aangegeven door middel van het dubbele streepje, wat zowel een triller als een mordent kan betekenen. Als vuistregel geldt: bij een stijgende lijn een mordent, dalend een triller – en deze laatste dan uitgevoerd als “omgekeerde mordent”, bestaande uit slechts drie noten. Het enkele streepje dat we eenmaal in Bull’s My Grief tegenkomen (m. 8) impliceert waarschijnlijk een Schleifer vanaf e” (met fis”).

2. Bull – My Grief

John Bull (c.1560 – 1628) is “berucht” om zijn vele uiterst virtuoze variatiewerken, fantasias, pavenes en galliarden, maar hij was ook een meester in het componeren van korte, eenvoudige dansen. Een juweel is het bijzonder korte My Grief (“mijn verdriet”): een hoogst originele, persoonlijke ontboezeming. Ook al is de onderliggende beweging een driedelige dans (in het Fitzwilliam Virginal Book is het zelfs onder de titel “A Gigge” opgetekend!), toch lijkt gezien de titel een uitgesproken langzame speelwijze bedoeld. Dit is met name nodig voor de subtiel “twee-tegen-drie” schrijfwijze aan het begin van de tweede sectie. De notentekst vormt een synthese van de vier bewaardgebleven bronnen en is dus zeker niet bedoeld als “kritische” editie! Hoewel het niet is aangegeven in de bron kunnen de twee helften van dit karakterstuk herhaald worden, zoals te doen gebruikelijk.

3. Farnaby – Dreame

Giles Farnaby (c.1563 – 1640) was een nogal obscure figuur. Hij was een houtbewerker en wellicht ook virginaalbouwer, maar het is niet duidelijk of hij wel überhaupt als beroepsmusicus heeft gewerkt. Hij stond sterk onder invloed van generatiegenoot Bull. Zijn “droom” is net zoals Byrd’s miniatuur een pavane zonder gevarieerde herhalingen, maar dan driedelig van structuur. Het goeddeels ontbreken van ornamentiek in dit stuk is opvallend omdat Farnaby’s klaviermuziek (in zijn geheel in het Fitzwilliam Virginal Book opgetekend) doorgaans rijk versierd is. Wellicht is het dus inderdaad zijn bedoeling geweest om het zo sober te spelen.

4. Gibbons – Alman in d

Net zoals bij Bull loopt er in het qua omvang nogal bescheiden oeuvre van Orlando Gibbons

(1587 – 1625) een scheidslijn tussen grote, virtuoze stukken en kleiner werk. De Alman in d behoort uiteraard tot de laatste categorie.

5. Tomkins – The Lady Folliots Galliard

Een kleine maar inhoudelijk zeer rijke Galliarde van de “laatste der Virginalisten”, Thomas Tomkins (1572-1656): bijna helemaal vierstemmig, en vol kleine imitaties. De Lady Folliot was Isabella Folliot, die in 1654 in het huwelijk trad met Tomkins zoon Nathaniel; met hun drieën woonden ze in de laatste paar jaar van Tomkins’ leven als kluizenaars in het gehucht Martin Hussingtree. Wellicht is het zijn allerlaatste compositie.

De vierstemmigheid en het optreden van zestienden in de tweede helft verbiedt een al te snel tempo. De zestienden in m. 11 zijn in de (enige) bron als achtsten genoteerd; in m. 13 rechts ontbreekt twee keer de # tot de c”; m. 15-16 links ontbreekt het bindboogje. Net zoals bij Nr. 2 zijn herhalingen in de bron van de twee helften niet aangegeven maar kunnen niettemin op die manier gespeeld worden.

6. Sweelinck – Toccata in G

Jan Pieterszoon Sweelinck (1561 – 1621) was een componist van de lange adem, met name in zijn fantasien en variatiewerken. Doorgaans gaat het hierbij om weidse, monumentale werken. In de categorie van de toccata’s vinden we naast enkele eveneens groots opgezette stukken ook een paar korte werken, waaronder deze uit het zogenaamde Sint-Petersburg Manuscript van rond 1650 stammende Toccata in G (SwWV 290). Sweelincks toccatastijl is hier tot de essentie teruggebracht en van alle virtuositeit (lees: zestienden) ontdaan. *Correcties: m. 5 bas zijn de eerste 2 noten omgewisseld (e-c in plaats van c-e); van m. 12 tot het einde zijn de maatstrepen onregelmatig gezet: hier is de brevisnotatie (iedere maat bestaat uit twee hele notenwaarden) hersteld.*

7. Frescobaldi – Corrente in d

Van de Italiaanse klavecïnist Girolamo Frescobaldi (1583 – 1643) bleven naast zijn bekende drukwerken ook een groot aantal stukken in manuscript bewaard, die zeker niet allemaal van hem zijn. Dit lijkt wel het geval met deze beknopte “Corrente del Sig. Girolamo”, die we aantreffen in een manuscript uit het Archivio Doria Pamphilj te Rome.

Frescobaldi’s vrije, geraffineerde klavecimbelstijl komt in deze Corrente prachtig naar voren, vooral indien gespeeld in een zeer vlot tempo!

8. Froberger – Praeludium in G

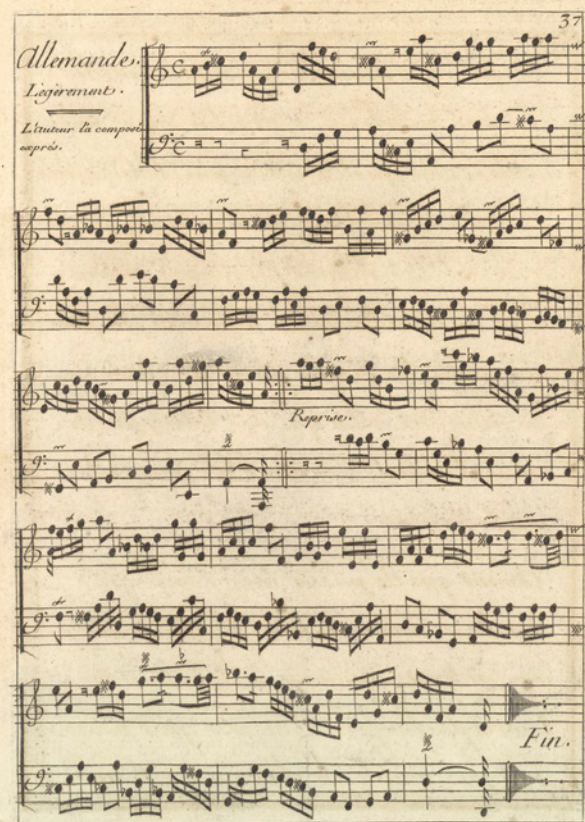
Johann Jakob Froberger (1616 – 1667) was een meester in het “veel zeggen in weinig maten”, zoals de talrijke bijzonder geconcentreerde dansen van zijn klavecimbelsuites laten zien – maar die stukken staan altijd in het grotere verband van een suite. In het elegante Praeludium in G (FbWV 126) lijkt het erop dat Froberger het openingsgedeelte van een toccata “zelfstandig” heeft gemaakt. *Dit is een voorproefje van de nieuwe editie van alle toccatas van Froberger, gemaakt door ondergetekende. De punctuering in m. 7 rechts moet niet letterlijk zo uitgevoerd worden maar suggereert een soort fermate; zie mijn artikel "Avec discrétion": Uitvoeringspraktijk bij Froberger, in: Het Clavecimbel 24/2 (september 2017), p. 17-23.*

9. L. Couperin – Allemande in a

In 1957 dook in Engeland een autograaf van Louis Couperin (1626 – 1661) met voornamelijk orgelmuziek op, maar de nieuwe eigenaar, Guy Oldham, hield het decennia-lang voor zichzelf. Pas in 2003 werden de (70) orgelstukken gepubliceerd. Het drietal klavecimbelwerken (een allemande en twee courantes) is officieel nog steeds niet verschenen, maar op mysterieuze wijze vond de allemande zijn weg in de in 1975 door Alan Curtis verzorgde uitgave van Louis Couperins klavecimbelwerken (in de “officiële” complete editie uit 1985 van Davitt Moroney ontbreekt dit stuk!). Wij baseren ons derhalve op de uitgave van Curtis van deze prachtige allemande.

10. Krieger – Praeludium in g

Johann Krieger (1651 – 1731) is waarschijnlijk de minst bekende naam hier. Geboren te Neurenberg, werkte hij bijna een halve eeuw in het Saksische Zittau. In 1698 verscheen zijn *Anmuthige Clavier-Übung*, waarmee hij zijn reputatie als meester van de fuga en het contrapunt vestigde; het had invloed op zowel Händel als Bach. Dit sierlijke kleine Praeludium in g-klein is hieruit afkomstig.

11. Fr. Couperin – Allemande in d

In 1717 publiceerde François Couperin (1668 – 1733) zijn fameuze klavecimbelspeel-tractaat: de *L'Art de toucher le clavecin*. Naast de reeks van acht onvolprezen préludes – een must voor iedere klavecinist! – bevat het ook een kleine Allemande in d-klein (afbeelding 2). Hij schreef het speciaal om een stijl te demonstreren waarin “de bovenstem en de bas even actief zijn”.

12. Händel – Air in g

In tegenstelling tot zijn jaargenoten Bach en Scarlatti was het componeren voor klavecimbel voor Georg Friedrich Händel (1685 – 1759) meer een nevenactiviteit. Maar ook hier is nog veel moois te ontdekken, zoals deze fraaie Air in g-klein (HWV 467), die in de verte doet denken aan zijn beroemde “Largo”.

Correctie: m. 21 rechts: achtste pauze in plaats van achtste g’.

13. Scarlatti – Sonata in g

De biograaf van Domenico Scarlatti (1685 – 1757), Ralph Kirkpatrick, kwam met de in zijn tijd (de vijftiger jaren) beschikbare bronnen en met wat creatief boekhouden uit op het magische cijfer van 555 klavecimbelsوناتes. Maar het werd later, met het opduiken van nieuwe bronnen, duidelijk dat er nog meer sonates van de hand van deze legendarische klavecinist bestaan. Deze korte, lyrische Sonate in g-klein zonder “K”-nummer staat in een manuscript uit het Benedictijner Klooster van Montserrat (bij Barcelona).

Correcties: m. 3 rechts, eerste tel: g” in plaats van f”;
m. 9 rechts, eerste 3 noten: f”-bes’-bes’ in plaats van d”-g’-g’;
m. 9 links, derde tel eerste noot, en m. 10 links, eerste noot: f in plaats van g.

14. J.S. Bach – Prelude in d BWV 940

Deze miniatuur van Johann Sebastian Bach (1685 – 1750) geeft volgens mij een indruk van wat er kon gebeuren als de grootmeester terloops zijn handen op het klavecimbel legde: het is een afgeronde kleine improvisatie, imitatief, polyfoon en een wonder van expressie. Voor zover ik weet vormen deze tien maten de kortste afgeronde compositie van Bach.

De enige (!) bron tot deze in een langzaam tempo te spelen Prelude – een afschrift van onbekende hand (zie afbeelding 3) – is op de volgende punten gecorrigeerd: m. 1 en 2, telkens de vierde tel: trillerteken ontbreekt (maar zie maat 5!); m. 3, vierde tel: mordent in plaats van triller

(maar zie maat 5!); m. 4 eerste tel: b’ in plaats van bes’; m. 7, derde tel links: halve noot in plaats van gepuncteerde kwart; m. 9, eerste tel: e’ in plaats van es’; m. 10: f’ in plaats van fis’ (de f’ in het slotaccoord is een “hele koude douche” en kan niet kloppen!).

15. W.F. Bach – Polonaise in d

Rond 1765 schreef de oudste Bachzoon Wilhelm Friedemann (1710 – 1784) een collectie van twaalf polonaises van een uitgelezen kwaliteit en expressie. Het zijn meest substantiële stukken met uitbundige figuraties, met een belangrijke uitzondering: de korte, geconcentreerde Polonaise in d-klein (Falck 12 nr. 4). Het gebruikt hetzelfde materiaal als het iets uitgebreidere langzame deel van de Sonate in G (Fk 9), maar dan zonder enige franje. Het sonatedeel is als “Lamento” geboekstaafd, en ook bij de Polonaise in d hebben we blijkbaar met een klaagzang van doen.

De eerste uitgever van de 12 Polonaises, de in de Bach-traditie staande Friedrich Konrad Griepenkerl (de uitgave verscheen c.1820), schreef over deze polonaise dat die “beinahe im älteren Menuettempo” gespeeld diende te worden, dus niet te langzaam. De dynamiek van dit stuk laat zich goed realiseren op een tweemanualig klavecimbel. Het kan uitgevoerd worden zoals aangegeven, maar ikzelf hanteer een iets andere methode. Daarbij gaat in m. 2 en 4 de linkerhand vanaf de eerste noot naar het bovenmanuaal en speelt dan ook de middenstem; de bovenstem volgt met de tweede

noot (es” respectievelijk as”). Beide handen gaan tegelijkertijd weer terug naar het (gekoppelde) ondermanuaal in m. 3 en 5. De uitvoeringspraktijk van m. 10-13 is in principe hetzelfde, maar hier blijft de middenstem helemaal in de rechterhand.

16. Rameau – Menuet in a

Dit sierlijk Menuet is afkomstig uit de vroegste publicatie van Jean-Philippe Rameau (1683 – 1764), het *Premier Livre de Pieces de Clavecin* uit 1706. Het vormt de laconieke afsluiting van de Suite in a-klein, het enige werk in deze kleine bundel. Bach heeft het ongetwijfeld gekend; een duidelijke echo horen we in het Menuet uit de Derde Franse Suite. Het Menuet in a staat enigszins geïsoleerd als een soort postscriptum op de laatste pagina van de bundel, samen met een kleine ornamenttabel.

Uit deze tabel blijkt dat bij Rameau het mordent (hier: m. 13 en 17) met een dubbele in plaats van de gebruikelijke enkele slag uitgevoerd dient te worden.

17. Mozart – “Veroneser” Allegro in G

In januari 1770 werd de toen dertienjarige Wolfgang Amadeus Mozart (1756 – 1791) te Verona door een lokale schilder, Saverio dalla Rosa, geportretteerd, gezeten achter een Italiaans klavecimbel (afbeelding 4). Dit instrument werd volgend de inscriptie in 1583 gebouwd door de beroemde Venetiaanse maker Giovanni Celestini. Op de lessenaar is nauwkeurig een Molto Allegro afgebeeld (KV 72a), dat dus met zekerheid voor klavecimbel werd geschreven. Het is de enige bron voor dit aantrekkelijke jeugdwerk van Mozart en niet helemaal volledig, maar waarschijnlijk ontbreekt er niet veel. De laatste drie maten zijn door ondergetekende toegevoegd.

Het “Molto Allegro” moet je met een flinke korrel zout nemen, anders worden de in de laatste maten geïntroduceerde zestienden veel te snel dan wel onspeelbaar; begin dus in een soort Andante-tempo. Wijzigingen: m. 1 rechts begint in de bron met g’ in plaats van b’; m. 36-38, het dacapo, en het fine in maat 12 en de dubbele streep zijn editorische toevoegingen.

18. Bartók – Kleine Studie

Een waardevolle toevoeging, op initiatief van Vaughan Schlepp. In zijn *Mikrokosmos* schreef

de Hongaar Béla Bartók (1881-1945) een voor zijn zoon Peter bestemde collectie van 156 klavierstukken – in feite kleine études – in oplopende moeilijkheidsgraad. Uiteraard geschreven voor piano, maar Bartóks lineaire stijl zorgt ervoor dat diverse stukken ook voor klavecimbel geschikt zijn.

Ik wil Vaughan Schlepp graag bedanken voor de fraaie notengravure en de prettige samenwerking gedurende de verschillende correctierondes.

Pieter Dirksen, 2024

Bij de afbeeldingen:

1. *Parthenia or the maydenhead of the first musicke that ever was printed for the virginalls* (London, 1612/13), Nr. 7.
2. François Couperin, *L’Art de toucher le clavecin* (Parijs, 1717), p. 37.
3. Berlijn, Staatsbibliotheek, Mus. ms. Bach P 804, fascikel 53 (fragment): BWV 940.
4. Saverio dalla Rosa (1741-1821), *Portret van Wolfgang Amadeus Mozart*, Verona, januari 1770 (privébezit).

In memoriam

Cees Bom

1938 – 2023

Misschien was het de immense ruimte van het landschap die hem aan zijn geboortegrond Goeree-Overflakkee deed denken, maar misschien ook gaf de kans een riant villa met een zo mogelijk nog rianter bijgebouw in authentieke Amsterdamse School-stijl te kopen de doorslag om naar Nieuwolda in Oost Groningen te verhuizen.

Als scheikundeleraar in Rotterdam was hij, op de zolder van zijn huis in het nabijgelegen Schoonhoven, midden tussen Utrecht en Rotterdam, begonnen snaarinstrumenten te bouwen. Barokke, wel te verstaan. Verslingerd als hij was aan oude orgels, zocht hij naar een klank voor snaarinstrumenten zoals violen, die daarmee rijmde. Ja, wie weet waren het uiteindelijk ook die oude orgels die hem naar noord (oost) Groningen deden vertrekken.

Maar eerst nog in Schoonhoven op zolder, en later in de oude melkfabriek aldaar. Ruimte genoeg. Een van zijn leerlingen, Hans Nieuwenhuizen, bij wie hij het Heilige Vuur had ontstoken, hielp hem. Tot op de dag van vandaag werkt die bij Bom, inmiddels als compagnon van Cees’ zoon Hubregt die het bedrijf voortzet.

Cees Bom was een multi-talent, hij aquarelleerde, had de handvaardigheid voor verfijnde constructies van hout en metaal, bestudeerde oude handleidingen en was, last but not least, een moderne, degelijk gevormde chemicus. Daarmee dus technisch, intellectueel en artistiek begaafd, ruim voldoende bagage om zich serieus te wijden aan instrumentbouw. In de omgeving van Rotterdam vond hij Cornelis Verboom, de decorateur. Ze gingen een intensieve samenwerking aan. Vele van Cees Boms klavecimbels zijn door hem beschilderd. Het werden allemaal even prachtige instrumenten waar de eigenaren maar al te trots op zijn.

Terwijl Verboom en later Jessica Zappe de buitenkant decoreerden, bleef hij zelf de bloemen en guirlandes op de zangbodem schilderen. En op een gegeven moment verhuisde hij naar zijn ‘Amsterdamse School-paleis’ in Oost Groningen. Daar zijn nog weer vele instrumenten uit zijn handen gekomen en kreeg het stijlvolle bijgebouw (wat de lading beter dekt dan ‘schuur’) een functie erbij als repetitie- en cursusruimte. Een kleurrijk figuur in de klavecimbelwereld gaat gemist worden!

Carolien Eijkelboom

William Byrd My Ladye Nevells Booke

In 2023 werd de 400ste sterfdag van William Byrd (ca. 1543-1623) herdacht. Ook het Clavecimbel Genootschap heeft daar uitgebreid bij stilgestaan, onder andere met extra aandacht voor Byrd in het tijdschrift¹, en ook met een studiedag, gewijd aan William Byrd². Pieter-Jan Belder heeft in het kader van het 'Byrd-jaar' alle werken voor klavier van William Byrd opgenomen. Een aantal van deze werken voor de tweede keer, omdat deze ook al in de door hem opgenomen complete versie van het Fitzwilliam Book waren vastgelegd³. Ik heb me hier beperkt tot de apart uitgegeven opnames van het complete My Ladye Nevells Booke. Dit is een onderdeel van de box met complete werken.

My Ladye Nevells Booke is uniek in de geschiedenis van deze periode, omdat het slechts werken bevat van één componist, te weten William Byrd. Dat Byrd het boek zelf zou hebben samengesteld is twijfelachtig, waarschijnlijk is het verzameld door een bewonderaar van Byrd, de Engelse musicus John Baldwin. Meer hierover valt te lezen in het bijgevoegde boekje bij de cd, zeer interessant om te lezen en geschreven door Jon Baxendale. Evenals het Fitzwilliam Virginal Book, is My Ladye Nevells Booke verkrijgbaar in een nieuwe uitgave van Lirebyrd⁴, verzorgd door Jon Baxendale samen met Francis Knights.

Het is een enorm project om alles van Byrd op te nemen. Het kan niet anders, dan dat er meer en minder geslaagde momenten zijn. Dat heeft ook te maken met de keuze van de instrumenten, die niet overal even gelukkig is. Er is gebruik gemaakt van een origineel virginaal (van het spinettype) van (waarschijnlijk) Johannes Ruckers uit 1604. Daar had ik graag meer van gehoord, het is een prachtig en evenwichtig klinkend instrument, met een prima balans tussen grondtonigheid en boventonen. Een virginaal van het muselaar type, naar Ruckers 1611 gebouwd door Derek Adlam is eveneens een mooi sonoor instrument. Wat minder is het gesteld met de klavecimbels, die gebruikt zijn. Het instrument van Gerhard Boogaard naar

Ruckers (éénklaviers) is het meest geslaagd. Ook hier genoeg grondtonigheid met een eigen karakter. Het tweeklaviers instrument, ook naar Ruckers, van Adlam Burnett kan mij minder bekoren. Het kan ook aan de opname liggen, maar het mist een kern in de toon. Dat het van wat verder weg lijkt te zijn opgenomen, maakt dat het wat karakterloos klinkt. Jammer, Pieter-Jan verdient een beter instrument.

Iets ambivalenter ben ik over het instrument naar Pisarenensis, gebouwd door Herwil van Gelder. Het lijkt een interessant instrument, maar ook hier lijkt de opname van wat ver weg te komen. Het instrument klinkt wat saai wanneer het met de 8' alleen gespeeld wordt, en heeft meer karakter als ook de 4' is ingeschakeld.

Ik begin deze recensie met de instrumenten, omdat het soms de uitvoering in de weg lijkt te staan. En dat vraagt van een luisteraar, zoals ik, dat je eerst moet wennen aan het instrument om de uitvoering op waarde te kunnen schatten. De opname begint met My Ladye Nevells Grownde, gespeeld op de muselaar. Het begin is direct, met een strak ritme en robuuste klank. De speelwijze is stevig en zonder poespas. Grote akkoorden worden gebroken, waardoor het nergens hard wordt. Dit zet de toon voor de hele opname.

Sterke punten zijn vooral het technisch gave spel van Pieter-Jan Belder en de degelijke aanpak zonder onnodige opsmuk. Er is een goede balans tussen ritmische vrijheid en strak metrisch spel. Ook is de articulatie afwisselend, neigend naar een variatie tussen 'gewoon' legato en kortere noten. Overlegato lijkt zo goed als te ontbreken. Maar ook hier is dat niet helemaal duidelijk te zeggen door de soms wat afstandelijk aandoende opname. Wat me soms stoort, vooral bij het instrument van Adlam Burnett, is dat als er heel kort wordt gespeeld, de snaar niet helemaal tot klinken komt. We horen dan vooral de boventonen, en minder de grondtoon. Zeker in een stuk als The Battell valt me dit op.

Wel goed gelukt bij de Battell is de gebruikmaking van de effecten van dit instrument. The Flute and the droome klinkt opvallend als een fluit met de 4' en het luitregister. Sowieso is The Battell heel beeldend gespeeld.

Ook erg mooi is The third Pavian, waar het tempo langzaam is (terecht!), en het goed met de halve noot als puls gevoeld gespeeld is. Gevolgd door een rustig, maar duidelijk in drieën gespeelde Galliarde. The fifth Pavian daarentegen heeft min of meer hetzelfde tempo, maar lijkt meer met de kwartnoot als puls gedacht, waardoor het veel trager aandoet met minder flexibiliteit.

Knap zijn ook de Walsinghame variaties en Hughe Ashton's Ground, waar juist een goede voorwaartse beweging is. Dat maakt dat we in deze relatief lange stukken toch een goede samenhang blijven voelen. Versieringen zijn vooral trillers en korte trillers, voornamelijk op de hoofdnoot, en mordenten. En natuurlijk het breken van akkoorden, wat noodzakelijk is voor een goede klank bij dit soort stukken. Vingerzettingen lijken vooral praktisch gekozen, met iets wat soms klinkt als oude vingerzetting, maar ook met passages, die met oude vingerzetting waarschijnlijk anders (wat ongelijker) geklonken zouden hebben. Voor degenen die het

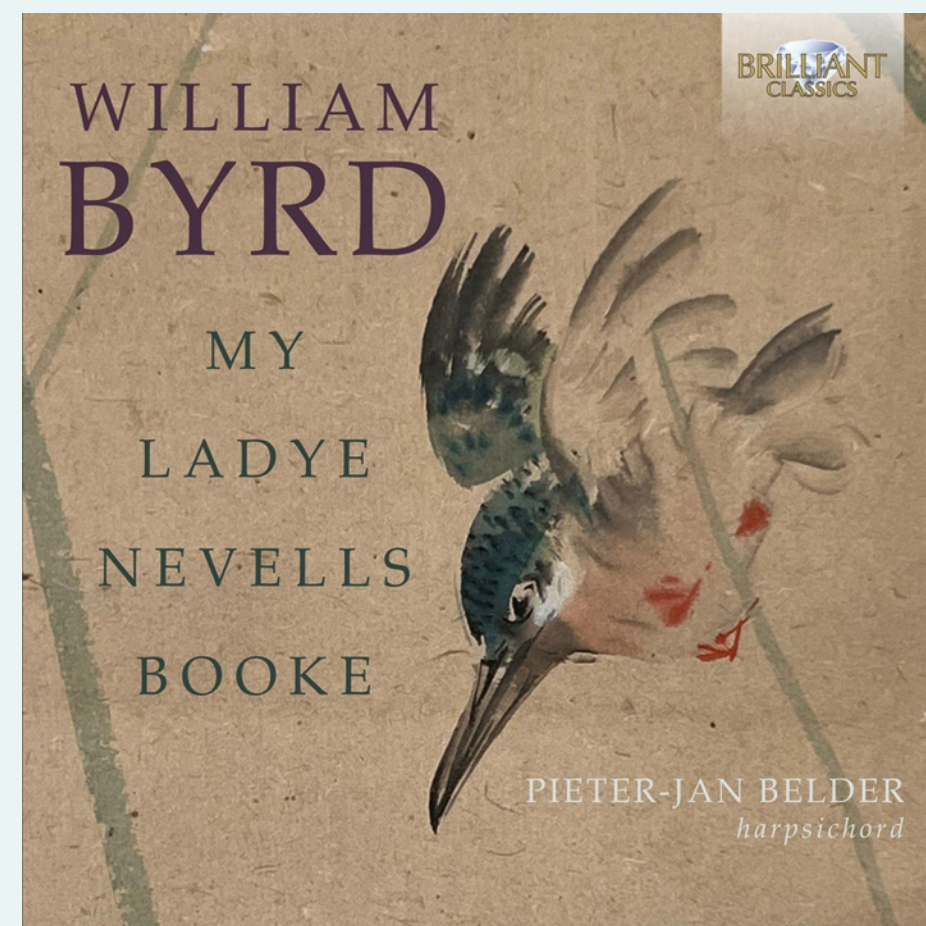
zelf (gaan) spelen, is het interessant om naar de vingerzettingen te kijken die overgeleverd zijn. En wat dat zegt over de speelwijze, maar dat terzijde.

Kortom, we vinden hier een goede uitvoering van deze stukken, waar toch wel wat kanttekeningen bij te maken zijn. Ik had dat persoonlijk minder bij de opnames van het Fitzwilliam Book. Wellicht omdat daar meer tijd voor uitgetrokken is? Niettemin blijft het een enorme prestatie waarvoor alleen al veel waardering op zijn plaats is. Een andere keuze van (sommige) instrumenten en een iets andere opnamepositie of locatie zou ook geholpen hebben.

Paul Weeren

Noten

1. Zie *het Clavecimbel* – 2023, 2 najaar.
2. Zie het verslag van deze dag in dit nummer van *het Clavecimbel*.
3. Zie de recensie in *het Clavecimbel* – 2021, 1 voorjaar.
4. Verkrijgbaar via www.lyrebirdmusic.com. De oudere uitgave bij Dover lijkt niet meer verkrijgbaar te zijn.

Een eigenzinnige Engelsman op de lessenaar

Op 18 november 2023 verzamelden zich zo’n 25 liefhebbers in de Oud-Katholieke kerk van Culemborg voor de SCGN-studiedag gewijd aan de klaviermuziek van William Byrd. Het was ondenkbaar dat het vierhonderdste sterfjaar van deze grote Engelse componist, de belangrijkste virginalist, ongemerkt aan de SCGN voorbij zou gaan.

Byrd is in allerlei opzichten als uitzonderlijk te beschouwen. Hij moet een eigenzinnige figuur zijn geweest, zoals alleen al blijkt uit het feit dat de meeste contemporaine documenten waarin hij voorkomt processtukken zijn. Wat ook bijzonder is, is dat hij altijd katholiek gebleven is, iets wat in het Engeland van die tijd bepaald niet zonder gevaar was. Waarschijnlijk had hij machtige beschermers, mogelijk koningin Elizabeth I zelf.

Byrd schreef veel vocale muziek, zowel in de anglicaanse als de katholieke traditie. Vocale polyfonie werd in die tijd als de hoogste muziekvorm beschouwd. Hij beperkte zich daar echter niet toe en legde zich ook serieus op instrumentale muziek toe, aanvankelijk voor orgel, al snel vooral voor klavecimbel.

Europese tijdgenoten van Byrd als Tomas Luis de Victoria en Orlando di Lasso stonden weliswaar bekend als klavierspelers, maar hebben niets voor klavier geschreven. Byrd heeft de klaviermuziek naar een hoger plan getild en seculier gemaakt. Ze is niet meer polyfoon, de meerdere stemmen zijn vulling. Byrd gebruikte het klavier om zich persoonlijk uit te drukken. Zijn klaviermuziek is vooral variatiemuziek.

Een belangrijke bron van Byrds klaviermuziek is My Ladye Nevells Booke uit 1591, dat onder zijn leiding werd gekopieerd. Ook in bronnen als Parthenia en het Fitzwilliam Virginal Book is veel muziek van Byrd te vinden. Hij gebruikte diverse genres, waaronder pavans & galliards, grounds, variaties, fantasias en hexachord-zettingen.

Twee prachtige instrumenten stonden tijdens de studiedag tot onze beschikking: een Italiaans virginaal naar Pisauensis (gebouwd door Marijn Slappendel, beschikbaar gesteld door de bouwer) en een muselaar naar Couchet (gebouwd door Sebastián Núñez, beschikbaar gesteld door Elly van Munster). De virginalen waar Byrd zelf op speelde waren meestal Italiaans, maar zijn muziek klinkt ook uitstekend op een noordelijker instrument als de muselaar.

Titel	Speler	Instrument	Docent
The Queenes Alman FVB II CLXXII (p. 217)	Dries van Dieren	Muselaar	Kathryn Cok
The tenth Pavan [g2] LNB nr. 39	Frank Debaecker	Muselaar	Pieter Dirksen
Rowland LNB nr. 33 / FVB II CLX (p. 190)	Klaas Schraa	Muselaar	Kathryn Cok
The Woods so Wilde LNB nr. 27 / FVB I LXVII (p. 263)	Peter Drozd	Muselaar	Pieter Dirksen
Pavane Ph. Tr. [F2] FVB I XCIII (p. 367)	Helen Natrass	Virginaal	Pieter Dirksen
Galiarda Ph. Tr. [F2] FVB I XCIV (p. 371)	Jan Cees Nauta	Virginaal	Kathryn Cok
My Ladye Nevells Grownde LNB nr. 1	Areli Cortés	Virginaal	Kathryn Cok
Vt re mi fa sol la LNB nr. 31 / FVB I CI (p. 395)	Laura Mingo Perez	Virginaal	Pieter Dirksen

Tijdens de lessen klonk een mooie selectie van Byrds klavecimbelmuziek. Spelers en toehoorders konden er weer veel van opsteken. Allerlei aandachtspunten met betrekking tot de structuur, opbouw en interpretatie van het gespeelde stuk passeerden de revue, evenals meer speltechnische aanwijzingen.

Verschillende keren werd aandacht besteed aan de vingerzettingen. Je kunt die gebruiken als gereedschap om je verhaal over te brengen aan de luisteraar. Ze zijn in feite een hulpmiddel bij de articulatie en interpretatie van de muziek. Ze zijn er om je verhaal vorm te geven voor de toehoorder en voor jezelf. Oude vingerzettingen hoeven niet per se, maar wanneer je ze toepast, is het van belang je hand mee te nemen en niet je pols te draaien. Bij oude vingerzettingen voor deze muziek zijn in de rechterhand de 2e, 3e en 4e vinger het belangrijkste, bij de linkerhand zijn het juist de 1e, 2e en 3e vinger.

Een ander punt dat vaak ter sprake kwam, was het kunnen zingen van een melodielyn of het je voorstellen van een zanger of instrumentalist die een bepaalde passage uitvoert. Zo moet de linkerhand bijvoorbeeld sonoor klinken als een luit, of, ergens anders, articuleren als een fagot, cello of baszanger. En bij moeilijke, snelle passages kan het je helpen het om je een instrument voor te stellen dat die passages kan spelen, zoals een cornetto. Sommige figuraties kun je het beste eerst voor jezelf zingen om de golfbeweging die erin zit te voelen. En bij het bepalen van het tempo van een pavane geldt: je moet de snelste notenwaarden, de 16-en, kunnen blijven zingen.

Ook de versieringen in de muziek kregen ruime aandacht. Het is belangrijk om een stuk altijd eerst zonder versieringen (of arpeggio's) in te studeren – een advies dat iedere student of docent zonder twijfel uit de eigen praktijk zal herkennen. Het

zorgt ervoor dat je de grote lijnen van een stuk beter kunt zien en het helpt de versieringen te laten voor wat ze zijn: ornamenten, die net als peper en zout een stuk smaak geven, maar niet teveel nadruk moeten krijgen.

De dag werd afgesloten met een recital met muziek uit *My Ladye Nevells Booke*.

Kathryn Cok speelde achtereenvolgens op de muselaar:

- * Will yow walke the Woodes soe Wylde – LNB nr. 27
- * Lord Willobies Welcome Home [Rowland] – LNB nr. 33
- * The Carmans Whistle – LNB nr. 34
- * Pavan Lachrymae (naar Dowland) – FVB II CXXI (p. 42)
- * Vt re mi fi sol la – LNB nr. 31

Pieter Dirksen speelde vervolgens, eveneens op de muselaar:

- * Have With Yow to Walsingame – LNB nr. 31
- * Uit: The Battell [op het virginaal]
 - ** The Bagpipe and the Drone – LNB nr. 4
 - ** The Victorie: Galliard – LNB nr. 5
- * The Tennthe Pavian & Galliard: Mr. W. Peter – LNB nr. 39-40
- * Hughe Ashtons Grownde – LNB nr. 35

Tekst Lian Wintermans
Foto's Peter Muharii

Gesprek met Ton Koopman en Tini Mathot

In 2023 was het dertig jaar geleden dat de SCGN is opgericht. Ton Koopman is een van onze leden van het 'comité van aanbeveling'. Hem hebben we gevraagd naar het begin van de stichting, maar vooral naar het klavecimbelonderwijs in de loop van de jaren.

Het begin verliep niet voorspoedig: ik zou Ton Koopman en Tini Mathot in levende lijve interviewen in de stad Groningen. Maar op het moment van vertrek weigerde mijn auto haar diensten. Het gesprek hebben we daarna verplaatst naar de volgende avond, telefonisch. Over de stichting en het begin daarvan is Ton Koopman kort: het is een trefpunt voor docenten en dat vind ik heel goed. Het is goed dat het bestaat.

En dan is al direct het klavecimbel-onderwijs aan de orde:

"Ik begon al vrij snel les te geven in Groningen en Maastricht. Daarna aan het muzieklceum in Amsterdam dat later conservatorium werd. Naast Gustav Leonhardt. We waren het dikwijls volstrekt oneens bij de beoordeling van examens bijvoorbeeld, we gaven heel verschillende cijfers, Leonhardt een 2 en ik een 7.

Ik heb een aantal keren mijn ontslag ingediend maar dat werd steeds niet geaccepteerd. Vervolgens kreeg ik een aanstelling in Den Haag waar Frans de Ruyster directeur was. Ik heb daar heel lang met plezier les gegeven. Vanaf 1980 samen met Tini Mathot.

Bij de voorlaatste directeur zijn we gestopt. Hij sprak over leerlingen als cliënten en uitvoeringspraxis leerde iedereen zelf wel. Zijn opvolger heeft de Koopman-Academy opgericht. Daar komen leerlingen van heel veel verschillende conservatoria naar toe."

Tini Mathot vult aan:

"Ton had het heel druk daarom hebben we de baan in Den Haag verdeeld. Ik was de 'schooljuf', Ton gaf de 'finishing touch'. Er was een goede samenwerking.

En we hebben geleerd om van elkaars terrein af te blijven: Ton heeft de musicologische kennis, bij mij leren ze de technische vaardigheid.

Ton was daarnaast hoogleraar muziekwetenschap aan de universiteit van Leiden. Nu dus emeritus. We hebben altijd thuis les gegeven. Ton had een prachtige bibliotheek (nu gedeeltelijk verkocht aan het Orpheus-instituut in Gent).

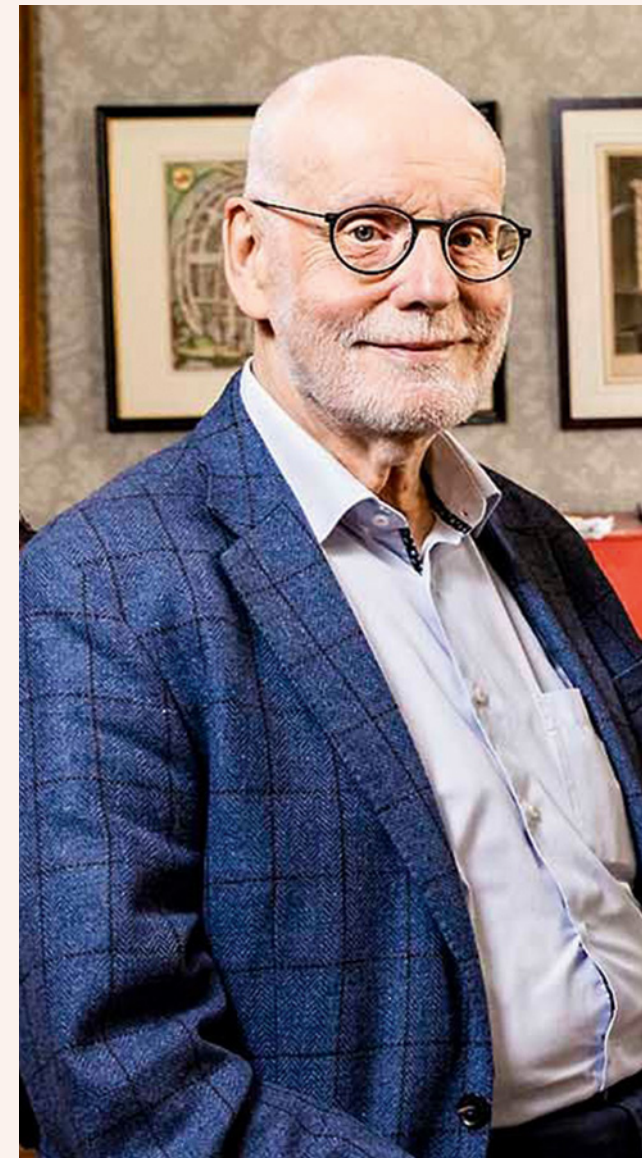
Op deze manier kregen ze de uren die ze verdienden, namelijk altijd 4 uur per maand. Twee keer 2 uur, we zorgden ervoor dat ze niet alleen als klavecinist gevormd werden, maar ook als musicus, dat konden we goed thuis doen. We hadden voorspeelavonden.

Docenten aan de conservatoria hebben ook een eigen muziekpraktijk en daardoor hebben studenten soms een maand geen les. Ze halen hun uren wel hoor, daar niet van. Maar wij konden het zelf regelen, en daardoor was er altijd les."

Op mijn vraag naar klavecimbelles aan kinderen zeggen beiden:

"Er zijn weinig docenten die aan kinderen les geven. Überhaupt is muzikles voor kinderen in deze tijd een probleem.

Een van onze kleinkinderen vindt het klavecimbel zo mooi. Maar er is bijna niemand te vinden die kinderen klavecimbelles geven.

De foto's komen uit openbare bronnen.

Misschien is het beter om te beginnen met de piano. Pianodocenten hebben veel meer ervaring in les geven aan kinderen."

En zo komen we op de plaats die het klavecimbel nu inneemt in ons muzikale landschap. Ton meldt dat de Bach-prijs Leipzig onlangs naar een pianist is gegaan: "Er worden veel te veel stukken die bestemd zijn voor klavecimbel op een (moderne!) piano gespeeld. Luister maar naar radio 4." Ook op de conservatoria is er te weinig verdieping

in wat echt klavecimbelspel is, vinden ze. Opmerkelijke uitspraak: het klavecimbel is een dynamisch instrument (!).

Tot slot: de strijd die er vanaf de jaren zestig gevoerd is voor 'oude' instrumenten (dus gebaseerd op historische informatie) is wel gelukt voor andere instrumenten maar niet voor het klavecimbel. Hopelijk verandert dat nog weer.

Truus Pinkster

Werkplaats Klop Garderen

zaterdag 13 april 2024

Een studiedag nu eens niet gewijd aan het klavecimbelspel zelf, maar aan het onderhoud van het instrument: een oogje maken in een snaar, het opzetten van een snaar, het bijwerken van plectra, het beter stemmen van het instrument. En dat op de plaats waar klavecimbels (en orgels) gebouwd en onderhouden worden, namelijk in de werkplaats van de firma Klop in Garderen.

Er hadden zich zoveel deelnemers aangemeld dat we in twee groepen aan de slag gingen: 's ochtends ging een tiental praktisch aan de slag met klavecimbelonderhoud onder leiding van de jongste vennoot (kleinzoon) Niels Klop. En het andere tiental kreeg een inleiding over klavecimbelbouw, en ook orgelbouw, een rondgang door de werkplaats en informatie over de vele soorten hout die er liggen opgeslagen en waarvoor wat gebruikt wordt, onder leiding van Henk Klop, zoon van de oprichter Gerrit Klop, die in 1968 begonnen is. 's Middags wisselden de groepen.

Niels Klop begint de praktische les met te laten zien wat er in het binnenste van een klavecimbel gebeurt als je een toets aanslaat (kijk op internet om dat schematisch in een tekening te zien). Voordat de praktische les start is er eerst nog een vraag over het gebruik van ivoor/been voor de witte opleg van de smalle toetsen. Niels vertelt: ivoor kun je nu alleen nog maar gebruiken met een certificaat waarin duidelijk blijkt dat het ivoor verwerkt is vóór het verbod op het gebruik. Alleen ivoor van opgegraven mammoeten mag nog zonder een dergelijk certificaat. Wij gebruiken runderbeen. En dat werkt heel goed en ziet er ook goed uit.

En dan de praktijk. Niels begint met het maken van een oogje in een op te leggen nieuwe snaar.

Links of rechtsom?

Linksom eigenlijk alleen bij Italiaanse klavecimbels. En hij maakt ze met een heel beperkt aantal slagen. Iedereen krijgt een beurt en probeert. De een lukt het uiteraard beter en sneller dan de ander maar dat geeft niet. Vervolgens ook de snaar opzetten in het instrument.

Een paar opmerkingen hierbij:

- Als een snaar vaak breekt: moet je dan een dunnere of dikkere snaar nemen? Een dunnere (is sterker).
- Als een messing snaar vaak breekt: ijzer erop zetten (ijzer is sterker dan messing).
- Angst voor breken van de snaar bij het opzetten: ze breekt eigenlijk nooit in het midden maar altijd bij de aanhechtpen (oogje) of bij de opzetpen. Je krijgt haar dus niet zomaar in je gezicht als ze knapt.

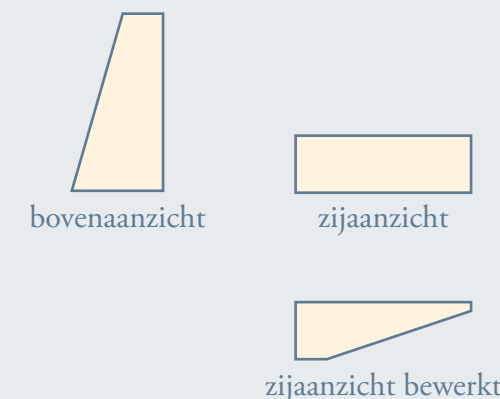
Plectra

Eerst een paar opmerkingen over plectra: Kun je met een plectrum de klankkleur beïnvloeden?

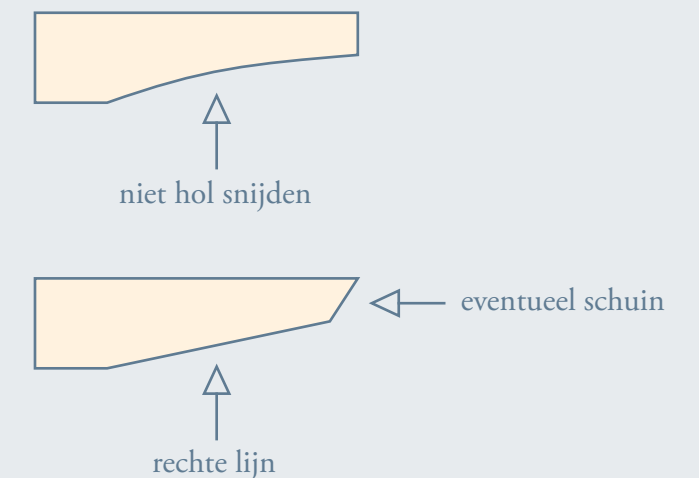
Eigenlijk niet. Wel de luidheid.

De klankkleur wordt bepaald door type snaarmateriaal, de bouw en de houtsoort van de zangbodem. Niet dus door het plectrum. Plectra maak je van vogelveren of kunststof (Delrin). Klop gebruikt Delrin. Delrin van 0,5 mm klinkt veel te hard, te luid. Je moet het dus bijwerken: snijden of schrapen maakt niet uit. Schrapen is wel veiliger

Hieronder zie je het boven- en zij aanzicht van een onbehandeld plectrum en als derde een behandeld plectrum zoals het moet worden.

En ook nog een voorbeeld van een behandeld plectrum zoals het niet moet en eentje zoals het wel moet.

Eventueel kun je het uiteinde schuin afsnijden om te zorgen dat er geen braampjes aan blijven zitten.

Gebruik voor het schrapen een 'operatiemes' (scalpel, verkrijgbaar via internet – even zoeken). En gebruik dat alleen voor het snijden/schrapen van een plectrum. Zodra je het bij een ander materiaal gebruikt is het (daarna) te bot voor het snijden/schrapen van een plectrum.

Klavecimbelbouw en rondtocht door de werkplaats

Deze sessie begint met een vraag:
Is er iets veranderd in de loop van de jaren dat Klop nu bouwt?
Henk Klop denkt: amper. Wel: we hebben nu kunststof dokken inplaats van houten dokken. Wij geven de voorkeur aan houten dokken, maar dat is subjectief, en esthetisch, het heeft geen invloed op de klankkleur.
Henk Klop vertelt over verschillende klavecimbels en orgels en ook dat ze aan de klant vragen hoe hij of zij het wil hebben (luider, minder luid) en ook: hoe de klank van een klavecimbel afhangt van de ruimte waarin het instrument klinkt!!

Ook noemt hij de aanpassing aan het klimaat waarin het instrument terecht komt: heel droog en warm, warm en vochtig, afwisseling van vochtig koud en droger en warmer (Nederland). Ze passen de manier waarop de zangbodem erin gezet wordt en de soort lijm die gebruikt wordt aan dat klimaat aan, opdat de zangbodem niet scheurt of omhoog komt.

Henk Klop: Betrouwbaarheid en stemvastheid van het instrument zijn voor ons heel essentieel, naast klankschoonheid.

Vier klavecinisten

De studiedag werd afgesloten met een concert door vier klavecimbelstudenten van het Koninklijk Conservatorium in Den Haag die een in mijn oren mooi programma speelden van William Byrd, Sweelinck, Cavazzoni, Michelangelo Rossi, Louis Couperin, Froberger, Dandrieu en tot slot Domenico Scarlatti. Waarbij mij vooral de Tombeaus op Mr. Blanchrocher opvielen, eerst die van Louis Couperin en vervolgens die van Froberger, prachtige rouwmuziek.

Voor wie graag verder wil lezen twee boeken die ik zelf graag gebruik:

- Fred Bettenhausen en Frits & Hans van Krevelen, Clavecimbel, Clavichord en Pianoforte. Stemmen, stemmingen en onderhoud, De Toors Haarlem 1984
- Ann Bond, A guide to the harpsichord. Amadeus Press, Portland, Orgeon, 1997.

In beide boeken ook (veel) verhelderende tekeningen. Ze zijn niet meer bij de gewone boekhandel verkrijgbaar, maar wel bijvoorbeeld via De Slegte of boekwinkeltjes.nl. Het boek van Ann Bond is als e-book beschikbaar.

Tekst Truus Pinkster
Foto's Kathryn Cok

Klavecimbelrecitals in het Festival Oude Muziek 2024

Om alle klavecimbelliefhebbers alvast op de hoogte te stellen van de gebruikelijke klavecimbelrecitals in het Festival Oude Muziek onderstaand lijstje. Het thema is dit jaar: Sevilla. En daarmee ook Musica Iberica in het algemeen (ook Zuid-Amerikaanse barokmuziek!) Dit thema vind je bij een heel aantal recitals ook terug.

Serie recitals om 13.00 uur

24-8-2024

Musica Iberica: Francesco Corti Albero
Lutherse Kerk

25-8-2024

Musica Iberica: Yoann Moulin
Lutherse Kerk

26-8-2024

Pieter-Jan Belder
Lutherse Kerk

27-8-2024

Javier Nuñez
Lutherse Kerk

28-8-2024

Marco Mencoboni
Lutherse Kerk

29-8-2024

Kathryn Cok
muziek uit de USA/New Spain/Moravian
Lutherse Kerk

30-8-2024

Musica Iberica: Diego Ares
Lutherse Kerk

31-8-2024

Musica Iberica: Pierre Hantaï
Hertz (TivoliVredenburg)

1-9-2024

Irene González Roldán
Lutherse Kerk

23 augustus - 1 september 2024

Concert Menno van Delft:

26-8-2024

Gertrudiskapel, clavichord
Dat is niet echt klavecimbel maar zeker interessant.

Kijk voor meer informatie over het Festival Oude Muziek dat plaats vindt van 24 augustus tot en met 1 september op de website van het Festival Oude Muziek.

Interview met Marieke Spaans

“Klavecínisten, jullie mogen best eens een beetje moediger zijn”

In dit nummer van *het Clavecimbel* staat een interview met Ton Koopman. Maar de redactie wilde ook een gesprek met een jongere klavecínist. En daarvoor hebben we Marieke Spaans gekozen omdat zij ooit het Klavecimbelconcours gewonnen heeft, de voorloper van en aanleiding tot het oprichten van de SCGN. Marieke Spaans is verbonden aan het Institut für Alte Musik van de Staatliche Hochschule für Musik in Trossingen (Baden-Württemberg). We hebben het interview per telefoon gedaan.

De vragen die ik had waren ongeveer dezelfde als die aan Ton Koopman: hoe is het gesteld met het klavecimbelonderwijs in Duitsland, en wat is de positie van het klavecimbel in de muziekpraktijk en in het concertleven.

Marieke Spaans:
“Oude muziek als geheel is hier wel in de ‘mainstream’ aangekomen. Er bestaan geen muren meer tussen de ‘oude klassieke muziek’. Muzikliefhebbers kennen bv het Freiburger Barokorchester. En het is geheel normaal dat je wisselt van instrument: van barok naar klassiek naar modern. Men erkent dat barokmusici een stapje voor hebben omdat ze gewend zijn aan het wisselen van rol: van solo naar klein ensemble naar orkest bijvoorbeeld. (Barok)musici zijn bijna allemaal free-lance. Klassieke musici worden opgeleid om in een orkest een vaste baan te krijgen. Maar: die plekken zijn er niet meer zo veel. Dus moeten ze zich instellen op een heterogeen beroepsperspectief. De markt die er voorheen voor ‘oude muziek’ was, als revolutionair, is niet meer zo sterk. Er is één grote pot met musici. Een andere ontwikkeling is dat oude muziek-musici uitgenodigd werden bij de klassieke symfonie-orkesten. Klassieke symfonie-orkesten

zijn er nu aan gewend geraakt dat ze wat moeten doen met hun instrument als je bijvoorbeeld een Mozart-symfonie speelt. Die twee werelden hebben elkaar bevrucht. Enerzijds is dat goed, anderzijds is er een verlies: als klavecínist bijvoorbeeld begeef je je op een terrein dat pianisten proberen te veroveren.”

“Ik krijg veel minder klavecínisten in mijn onderwijs. Wel: mensen die van (moderne) piano naar fortepiano willen.” En zo komen we op de historische uitvoeringspraktijk. Marieke Spaans vertelt dat uit historische bronnen blijkt dat de techniek van het bespelen van de fortepiano uit de tijd van Mozart, Haydn en zelfs nog Schubert vrijwel gelijk is met de klavecimbel-techniek.

“Er is wel een groot verschil met de moderne piano-techniek. Het moderne klavier is een heel ander instrument dan de fortepiano uit de 18e en de eerste helft van de 19e eeuw. Er is een hele logische ontwikkeling van C.Ph.E. Bach naar Czerny. Er zijn maar weinig moderne pianisten die zonder pedaal klavier spelen. Ze vinden het heel griezelig om het alleen met hun vingers te moeten doen. Klavecínisten, jullie mogen best eens een beetje moediger zijn. In de zin van: speel Mozart, Haydn op een klavecimbel, Bijvoorbeeld het Jeune Homme concert van Mozart (KV 271)”. (En een kleine verbinding met het interview met Tini Mathot en Ton Koopmans: Marieke noemt ook nog een uitvoering door Tini Mathot op een klavecimbel van de Fantasie in d van Mozart.)

“Duitsland is toch een fantastisch land om klavecimbel te spelen. Wellicht komt het door Bach, dat de aanwezigheid van een klavecimbel heel vanzelfsprekend is. In bijna elke kerk staat wel een klavecimbel. En veel operahuizen hebben vaste banen voor een klavecínist (Mozart, Haydn).

De foto komt uit openbare bron.

Maar de markt wordt zeker krappere: klavecimbelspelers in kerken zijn vaak de organisten. Dat klavecimbel is dan een vanzelfsprekend ondergeschoven kindje van de organist. En er zijn ook minder muziekscholen waar klavecimbel wordt onderwezen. En zeker lang niet zoveel als in Frankrijk of Nederland. De conservatoria hebben allemaal wel een klavecimbelklas. Er zijn dus veel spelers voor een kleine markt.” Net als Ton Koopman meldde voor Nederland, zegt ook Marieke Spaans: “Ik heb één Duitse student, de rest is Japans, Zuid-Koreaans en Oost Europees. Ik heb jaren in het geheel geen Duitse studenten. En het aantal mensen dat een toelatingsexamen doet gaat ook sterk naar beneden. Vooral sinds corona. Ouders zeggen waarschijnlijk: leuk erbij maar kies een zeker beroep. Voor Azië geldt dat het veel goedkoper is om in Europa te studeren dan bijvoorbeeld in Japan. Het zijn nu Aziaten die oude muziek willen studeren. Probleem daarbij is dat er geen culturele achtergrond is. Het is voor Aziaten niet

gemakkelijk maar ze verdiepen zich intens. Ik heb groot respect voor ze. Maar als docent moet ik op een ander niveau bij ze aansluiten. Overigens geldt dit ook al wel voor Europese studenten hoor. Ik merk bijvoorbeeld bij veel Europese studenten dat de Griekse mythen echt niet meer in hun hoofd zitten. En datzelfde geldt voor de Bijbel. Er komen andere dingen voor in de plaats: bijvoorbeeld de popcultuur. Ik probeer dan een verbinding te vinden met de oude muziekpraktijk. De symboliek uit de 16e-18e eeuw is ons misschien vreemd maar die is er nog steeds wel bijvoorbeeld in moderne filmmuziek. Zo krijgen ze interesse en beginnen ze te lezen en hun weg te zoeken. En zo kom je ook tot een kleine articulatie voor een dissonant...”

De conclusie is: het klavecimbel is in Duitsland een vast geïntegreerd onderdeel van het onderwijs en de concertpraktijk, meer dan in Nederland. Maar er is ook krimp.

Truus Pinkster

For Sale
Harpichord, early Venetian type

Original:
Alessandro Trasuntino 1531, Royal College of Music, London
Builder:
Joel Katzman, Amsterdam 1995

MICHAEL THOMAS (1922-1997):
The ‘Venetian’ instruments with their peculiar shape have been almost completely neglected by historians although of all harpsichords they are the ones most directed towards beauty of tone, and entirely different in conception from the popular view of ‘an Italian’.

Joel Katzman built three harpsichords of this type. The one now for sale is the first (1995). Starting from his already incredible knowledge, hearing and imagination Joel did a lot of extra research to be able to start making this new type of harpsichord according to his own standards. The result was stunning. It is lute like, elegant - so very beautiful! The other two Trasuntinos are now owned by Mario Aschauer and Augusta Campagne.

I do hope to find someone who will take over my care for the instrument, and enjoy it as much as I have done during so many years.

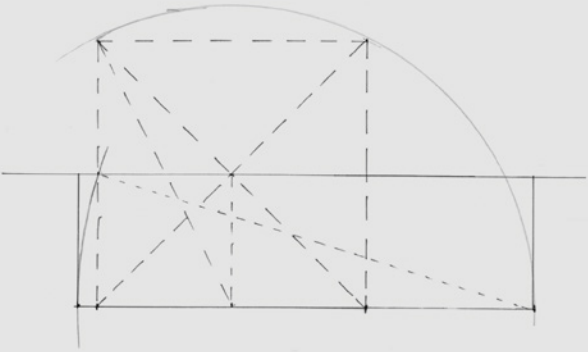

For Sale
Harpichord, early Venetian type.

A so called ‘false inner outer’
Completely (case, soundboard, stand) made of cedar of Lebanon, except the false innerside (rosewood) and the keys (box and ebony).
Compass: G/B - c[”]. Dimensions: 213 x 82 x 21,5
Disposition: 8’ + 4’, transposable: one half tone (415 to 440)
The original had, clearly visible, this disposition but was changed about 1600 into 2 x 8’
It can be tuned chromatically from B upwards, or with short octave from G(/B) – A(/c-sharp) – B(/d-sharp) – C(/c).
Plectrums are now delrin; quills, normally used by Katzman, are available
Precious inlay of great craftsmanship of holly and ebony by Pol Bruys.

It can be visited and tried in Haarlem, near to Amsterdam, on appointment.
See a recording on YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=d_RRtLFbSKE
Price: € 17.500
Contact: Carolien Eijkelboom - Groningen, The Netherlands
s.c.eijkelboom@gmail.com

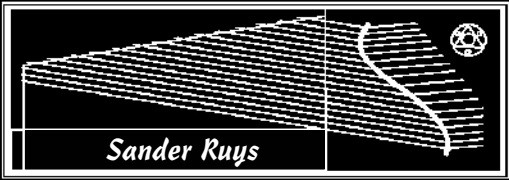
Broer de Witte
clavichord- & clavecimbelmaker

Kruisstraat 25, 8911 KP Leeuwarden (NL)
www.broerdewitte.nl
info@broerdewitte.nl
00.31.(0)6.15236134

J.C. van Rossum
Clavecimbel- en Orgelbouwer
onderhoud, begeleiding, restauratie, nieuwbouw
J.C. van Rossum
Hoge Maasdijk 8
4281 NG Andel
T. 0031(0)183-442505
F. 0031(0)183-448448
M. 0653388734
E. jcrossum@xs4all.nl
<http://www.rossumorgelbouw.nl>

Clavichordenbouw
Clavecimbel- en fortepianorevisie
Hovensreed 11, 8808 HB DONGJUM
s.ruys@hetnet.nl
www.sruysclavichorden.eu

Paul Nijsten
Klavecimbels

KLINKHAMER
Harpichord and Fortepiano makers since 1974

De werkplaats van
Klinkhamer Harpsichords & Fortepianos
is verhuisd.

Nieuw adres per 1 maart 2024:
Nieuwpoortkade 2A, 1055 RX Amsterdam

Ons kantooradres blijft hetzelfde:
Lauriergracht 78A, 1016 RM Amsterdam

ONNO PEPER

Clavecimbelmaker

VRAAG DE VERNIEUWDE BROCHURE AAN.

RUCKERS - TASKIN - VAUDRY - ZELL - MIGLIAI - VATER - GIUST - CRISTOFORI - E.A.
NIEUWBOUW - RESTAURATIE - REVISIE - REPARATIE - ONDERHOUD MET GARANTIE.

KRUISSTRAAT 108 5341 HG OSS
TEL. 0031(0)412 623 356
E-MAIL: INFO@ONNOPEPER.NL
WEB-SITE: WWW.ONNOPEPER.NL

De naam Klop is internationaal een begrip. Synoniem voor vakmanschap en duurzaamheid.

Authentieke klankkleur en technische perfectie zijn hierbij een belangrijke drijfveer.

Van Byrd tot Bartók

Meesterlijke miniaturen

Jubileumbijlage 30 jaar SCGN, 1994 – 2024

	pagina
1. William Byrd: Pavana. The Earle of Salisbury	2
2. John Bull: My Grief	2
3. Giles Farnaby: Dreame	3
4. Orlando Gibbons: Alman in d	3
5. Thomas Tomkins: The Lady Folliots Galliard	4
6. Jan Pieterszoon Sweelinck: Toccata in G	5
7. Girolamo Frescobaldi: Corrente in d	6
8. Johann Jacob Froberger: Praeludium in G	7
9. Louis Couperin: Allemande in a	8
10. Johann Krieger: Praeludium in g	9
11. François Couperin: Allemande in d	10
12. Georg Friedrich Händel: Air in g	11
13. Domenico Scarlatti: Sonata in g	12
14. Johann Sebastian Bach: Prelude in d BWV 940	13
15. Wilhelm Friedemann Bach: Polonaise in d	13
16. Jean-Philippe Rameau: Menuet in a	14
17. Wolfgang Amadeus Mozart: “Veroneser” Allegro in G	15
18. Béla Bartók: Kleine Studie	16

Samenstelling: Pieter Dirksen, Culemborg

Notengravure: Vaughan Schlepp, Amsterdam

Zie het artikel Meesterlijke miniaturen door Pieter Dirksen
het Clavecimbel – 2024, 1 voorjaar – pagina 4

Muziekbijlage – *het Clavecimbel* – 2024, 1 voorjaar

Meesterlijke miniaturen

van Byrd tot Bartók

1. Pavana. The Earle of Salisbury - William Byrd

Musical score for 'Pavana. The Earle of Salisbury' by William Byrd. The score is in G major, 4/4 time, and consists of 12 measures. It features a treble and bass staff with various musical notations including notes, rests, and accidentals. The piece ends with a double bar line and repeat signs.

2. My Grief - John Bull

Musical score for 'My Grief' by John Bull. The score is in G major, 3/4 time, and consists of 8 measures. It features a treble and bass staff with various musical notations including notes, rests, and accidentals. The piece ends with a double bar line and repeat signs.

Music engraving: Vaughan Schlepp, Amsterdam

Meesterlijke miniaturen

3. Dreame - Giles Farnaby

Musical score for 'Dreame' by Giles Farnaby. The score is in G major, 4/4 time, and consists of 9 measures. It features a treble and bass staff with various musical notations including notes, rests, and accidentals. The piece ends with a double bar line and repeat signs.

4. Alman - Orlando Gibbons

Musical score for 'Alman' by Orlando Gibbons. The score is in G major, 4/4 time, and consists of 12 measures. It features a treble and bass staff with various musical notations including notes, rests, and accidentals. The piece ends with a double bar line and repeat signs.

5. The Lady Folliott's Galliard - Thomas Tomkins

4

7

10

12

15

6. Toccata - Jan Pieterszoon Sweelinck

3

5

7

9

11

[13]

7. Corrente del Sig. Girolamo [Frescobaldi]

7

14

21

27

33

8. Praeludium in G - Johann Jacob Froberger

3

5

7

9

9. Allemande in a - Louis Couperin

Measures 1-18 of the Allemande in a by Louis Couperin. The score is written for piano in common time (C). The key signature has one sharp (F#). The piece features a mix of eighth and sixteenth notes, often beamed together, with some trills and grace notes. Measure 11 includes a first and second ending bracket. Measure 18 ends with a double bar line and repeat dots.

10. Praeludium in g - Johann Krieger

Measures 1-11 of the Praeludium in g by Johann Krieger. The score is written for piano in common time (C). The key signature has two flats (Bb, Eb). The piece features a mix of eighth and sixteenth notes, often beamed together, with some trills and grace notes. Measure 11 ends with a double bar line and repeat dots.

11. Allemande - François Couperin

Lègèrement

2

4

[6]

9

11

12. Air - Georg Friedrich Händel

Lentement

5

[8]

13

17

21

13. Sonata in g - Domenico Scarlatti

Largo

14. Praeludium in d - J. S. Bach - BWV 940

15. Polonaise in d - Wilhelm Friedemann Bach

Measures 9-13 of the Minuet by Jean-Philippe Rameau. The piece is in 3/4 time, G major. Measures 9-12 show a melodic line in the right hand with a bass line in the left hand. Measure 13 is a repeat sign with two endings. The first ending leads back to the beginning, and the second ending leads to the final cadence.

16. Menuet - Jean-Philippe Rameau

Measures 14-16 of the Minuet by Jean-Philippe Rameau. Measures 14-15 show a melodic line in the right hand with a bass line in the left hand. Measure 16 is a repeat sign with two endings. The first ending leads back to the beginning, and the second ending leads to the final cadence.

17. Veroneser Allegro in G - Wolfgang Amadeus Mozart

Measures 7-36 of the Veronese Allegro by Wolfgang Amadeus Mozart. The piece is in 3/4 time, G major. Measures 7-13 show a melodic line in the right hand with a bass line in the left hand. Measures 14-19 show a melodic line in the right hand with a bass line in the left hand. Measures 20-25 show a melodic line in the right hand with a bass line in the left hand. Measures 26-31 show a melodic line in the right hand with a bass line in the left hand. Measures 32-35 show a melodic line in the right hand with a bass line in the left hand. Measure 36 is a repeat sign with two endings. The first ending leads back to the beginning, and the second ending leads to the final cadence.

18. Kleine studie - Belá Bartók (Mikrokosmos)

Allegro risoluto, ♩ = 72

The musical score for 'Kleine studie' by Béla Bartók, Mikrokosmos No. 18, is presented in a piano arrangement. The piece is in 2/4 time, key of B-flat major, and consists of 16 measures. The tempo is marked 'Allegro risoluto' with a quarter note equal to 72 beats per minute. The score is written for piano, with a melody in the right hand and a bass line in the left hand. The piece begins with a forte (f) dynamic. The melody is characterized by eighth-note patterns and slurs. The bass line features a steady eighth-note accompaniment. The score includes fingerings (1-5) and articulation marks (accents, slurs). The piece concludes with a final cadence in the right hand and a sustained chord in the left hand.